

מועדים לשמחה

...וביום הששי בחמשה ימים לחודש אייר, שנת חמשת אלפים ושבע מאות וי"מונה לבריאת עולם, זכר הקדוש ברוך הוא חסדו ואמונתו לבית ישראל, וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו. ביום הזה פסק שלטון זר מעל ארץ ישראל. הנציב העליון מטעם מלכות בריטניה עזב את אדמת ארצנו הקדושה. השליט הזר האחרון. נציגי הישוב היהודי הכריזו על הקמת מדינת ישראל, וקבלו לידם את הגה השלטון בכל שטחי החיים הצבאיים, המדיניים, הכלכליים החברתיים ועוד. עטבת המלכות הזרה ביום הזה לישראל. בפעם הראשונה מאז חורבן הבית השני שתבנה ותכונן במהרה בימינו אמן. אחרי הפסקה ארוכה של אלף ושמונה מאות ושמונים שנה בערך. אומות העולם ראו במאורע כביר זה אצבע אלקים יד ההשגחה העליונה, לתקון העוול הגדול שנעשה לעם ישראל במשך שנות גלותו בכל קצוי תבל. עצמאות עם ישראל בארץ הקדושה נתנה אותותיה בכל תפוצות ישראל. נזדקפה קומתם של פזורי ישראל, והעמים התחילו להתייחס אליהם בכבוד. עמי ערב השוכנים מסביב לארץ ישראל עיניהם היתה צרה בתקומת מלכות ישראל והכריזו מלחמה. שבע מדינות ערב אשר מספר תושביהן עולה לארבעים מיליון בערך עשו מלחמה עם מדינת ישראל בת ששים רבוא תושבים. העולם הגדול הזדעזע למראה המאבק של „גלית ודוד“ החדש. בחורי ישראל נהרו מארבע כנפות הארץ להצטרף למלחמת השחרור של עם ישראל. והנה קרה הנס הגדול. „ויאמר דוד אל הפלשתי אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון, ואנכי בא אליך בשם השם צבאות אלקי מערכות ישראל... היום הזה יסגרך השם בידי והכיתיך... וידעו כל הארץ כי יש אלקים לישראל“. אחרי מאבק קשה שעלה לעם ישראל בקרבנות מרובים, נוכחו העמים השכנים כי השם נלחם להם לישראל, „וירא כי לא יכול לר“, חתמו על הסכמי שביתת הנשק עם ישראל. מאז התחילה מדינת ישראל להתפתח ורבבות אלפי ישראל מכל ארצות הגלות עולים מדי יום ביומו לארץ בכל הדרכים ביבשה בים ובאוויר נוהרים המוני ישראל לחזות בנועם השם ולהתיישב בארץ הקדושה.

מה דינו של יום החמישי באייר לפי יסודי ההלכה של התורה, התלמוד, גדולי הראשונים והפוסקים האחרונים?

*

א. בספר שאילתות דרב אחאי גאון משבחה (פרשת וישלח סימן כו) „דמחייבין בית ישראל לאודווי ולשבוחי קמי שמיא בעידנא דמתרחיש להו ניסא דכתיב (תהילים קי"ז) הללו את השם כל גויים שבחוהו כל האומים, כי גבר עלינו חסדו, אטו משום דגבר עלינו חסדו הללו את השם כל גויים? אלא הכי קאמר, הללו

את השם כל גוים כל מה דעביד עמכון, וכל שכן אנן דגבר עלינו חסדו: וכד מטי דוכתא דאתרחיש להון ניסא (כשהגיע למקום שקרה להם הנס), כגון מעברות הים, מעברות הירדן, מעברות נחל ארנון, אבני אלגביש בבית חורון, אבן שורק יוג מלך הבשן, אבן שישב עליה משה בשעה שנלחם עם עמלק, חומת יריחו שנבלעו במקומן כולן הרואה אותן צריך ליתן הודאה ושבח לפני המקום... וכד מטי יומא דאתרחיש להו ניסא לישראל כגון חנוכה ופורים מיחייב לברוכי, ברוך אשר עשה ניסים לאבותינו בזמן הזה, בחנוכה על שרגא, בפורים על מקרא מגילה, שנאמר (שמות י"ח) ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו' דברים אלו לקט הגאון מן התלמוד בכמה מקומות (פסחים קי"ח, ברכות נד, שבת כג, ועוד), וגפסקו להלכה בשלחן ערוך אורח חיים (ריח, תרעו, תרצב).

ב. מן הדברים האמורים למעלה ראינו שיש חיוב להודות להשם ולברך ביום שנעשו בו ניסים לישראל. אכן יש לעיין מדברי הרמב"ן ז"ל (דברים ד) על הכתוב „לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם" ומפרש רש"י „כגון חמש פרשיות בתפילין, חמשת מינין בלולב, וחמש ציציות", וכתב הרמב"ן ולפי דעתי אפילו בדא לעשות מצוה עצמה, כגון שעשה חג בחודש שבדא מלבו כירבעם, עובר בלאו, וכך אמרו לענין מקרא מגילה, מ"ח נביאים (ברמב"ן לפנינו הגירסא מוטעת) עמדו להם לישראל ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה", ולפי דברי הרמב"ן איך נמצא ידינו ורגלינו בבית המדרש לקבוע ימים שנעשו בהם ניסים לישראל כיום מועד, סגר עלינו את הדרך על ידי הזיאו של לא תוסיפו? והרי יש כאן חנוכה? וכל הימים של מגילת תענית שקבעו כמה ימים בשנה לזכר המאורעות וניסים שנעשו לישראל בימי בית השני, זאם גם אמרו (ראש השנה יח) „בטלה מגילת תענית" (ונדבר מזה להלן דעת האחרונים בזה) אבל בכל אופן עד שבטלה היו מקיימים אותן הימים, והרי לדברי הרמב"ן יש כאן משום „לא תוסיפו"? והרי בכמה קהילות קדושות קבעו ימי זכרון לזכר הניסים שנעשו להן שנצלו מיד אויביהם (להלן נדבר מזה בביאור שיטת הפרי חדש והחתם סופר) אבל על כל פנים נהגו ישראל כך, ולמה לא חששו על „לא תוסיפו", „חג אשר בדא מלבו" כפי שהתבטא (שלא כהוגן) אחד הרבנים בפתיחת כנוס הרבנים בכפר אברהם?

בתלמוד (מגילה יד) אמרו „תנו רבנן, ארבעים ושמנה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להן לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש? אמר רבי חיא בר אבין אמר רב יהושע בן קרחה, קל וחומר, ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה (ביציאת מצרים) אמרו שירה על הים) ממיתה לחיים לא כל שכן. אי הכי הלל גם כן נימא? לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ. יציאת מצרים אשר נס שבחוץ לארץ, איך אמרינן שירה? עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה. רב נחמן אמר קרייתא (של המגילה) זו הלילא. רבא אמר, בשלמא התם (ביציאת מצרים) הללו עבדי השם — ולא עבדי פרעה (שנשתחררו לגמרי מעול גוים), אלא הכא הללו עבדי השם ולא עבדי אחשורוש? אכתי עבדי אחשורוש אנן (דלא נגאלו אלא מן המיתה)".

ויש להבין את דברי הגמרא „ולא הותירו אלא מקרא מגילה", הקשה רש"י

הלא יש גם נר חנוכה שהוסיפו חכמים? עוד הקשו, כיון שדרשו קל וחומר, אם כן לא שייך לומר שהוסיפו מדעתם, הלא קל וחומר ניתן לידרש, אחד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, וכמה גופי תורה אנחנו לומדים על ידי דרשות מסוג זה, ראה דברי הרמב"ם (הלכות ממרים פרק א) „כל חכם שמורה על דבריהם של בית דין הגדול בירושלים, הוא עובר בלא תעשה „ולא תסור מן הדבר אשר יגידו לך“ ומיתתו בחנק... אחד דברים שלמדו אותם מדעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהם... ולמה קראו חכמי התלמוד את זה „הוסיפו מדעתם“? (ראה הגאון רבי צבי חיות בהגהות הש"ס, ובספר המצוות להרמב"ם שורש ב והרמב"ן שם), ועוד הקשו, הלא אמרו (מגילה ז) שלחה אסתר לחכמים כתבונני לדורות, שלחו לה אי אפשר... עד שמצאו ספר, כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה, תורה, זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר — מה שכתוב במגילה“ הרי שיש להם מקרא מפורש בתורה ולמה להם להמציא דבר זה מדעתם ולהוסיף מעצמם? (ראה בטורי אבן).

אכן כשנתבונן קצת נבין הכל לאשורו, כי קל וחומר הוא אחד מן המדות שהתורה נדרשת בהם, עם כל זאת כיון שהוא היקש שכלי, ובקל אפשר לטעות, וכמו שהסביר הגאון בעל קרבן אהרן הטעם למה שאמרו בתלמוד „אין עונשין מן הדין, דכיון שהק"ו הוא היקש שכלי, יתכן שהוא טועה, ואין הדברים דומים למה שהוא מדמה בסברתו, ואין להוציא דבר מחזקתו על ידי זה, וגם בקל וחומר זה שעשו אז חכמים שבאותו דור ואמרו „ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה — ממות לחיים לא כל שכן“, יתכן שאין זו סברא חזקה כל כך, וכמו שהזכיר באמת החתם סופר בחידושיו (למסכת שבת דף כא) שיש לדחות קל וחומר זה לפי מה דמבואר (בבא בתרא ח) על הכתוב (ירמיהו טו) „והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות אשר לחרב לחרב ואשר לרעב ואשר לשבי לשבי“, ואמר רבי יוחנן כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו... שבי קשה מכולם, דכולהו איתנהו ביה. ולפי זה אי אפשר לעשות קל וחומר „מעבדות לחירות אמרינן שירה — ממות לחיים לא כלשכן“, כי קל וחומר זה אפשר לדחות כנ"ל, לכן חשבו חכמים ענין מקרא מגילה לדבר „שהוסיפו מדעתם“ מכיון שכל הדרש הוא מקל וחומר, ויתכן שהם טועים בשיקול הדברים, אמנם אחרי שמצאו רמו על זה בתורה, והוא אחד מן השלשה דברים אשר (מכות כג) „עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם, מקרא מגילה, שנאמר (אסתר ט) קיימו וקבלו היהודים, קיימו למעלה מה שקבלו למטה“, אחרי שבאה הסכמת בית דין שלמעלה למה שקבעו למטה, לקל וחומר זה „משעבוד לחירות אמרינן שירה ממות לחיים לא כל שכן“, שוב נעשה דבר זה כדאורייתא ממש, ויש חיוב לקבוע יום הלל והודיה ביום שנעשה נס לישראל מכח קל וחומר זה, שהרי בית דין שלמעלה הסכימו וחזקו את הדרש, וממילא מיושבים כל הקושיות, כי באותו זמן שקבעו חכמים מקרא מגילה מכח קל וחומר זה, היה זה בבחינת „הוסיפו מדעתם“, שלא יכלו עוד לדעת האם הם כווננו לאמיתה של תורה, והקל וחומר הוא באמת סברא נכונה שאין להשיב עליה, אכן מאחר שבאה הסכמת בית דין שלמעלה לתקנה זו, ונתחזקה סברת הקל וחומר של „משעבוד לחירות אמרינן שירה — ממות לחיים לא כל שכן“, שוב נכלל

בתוך דבר זה מצוות חנוכה ושאר ימים טובים שעשו להם ישראל במגילת תענית לזכר הניסים שארעו להם, ולא בתור הוספה למה שכתוב בתורה, אלא בתור הכללה, שדבר זה נכלל במה שציוותה התורה כמה פעמים לעשות זכר לנס יציאת מצרים שיצאו מעבדות לחירות, ומכל שכן — והדברים קל וחומר — שצריכים לעשות נס לזכר הניסים שהצילו את כלל ישראל ממות לחיים. (וכמו שביאר החתם סופר, שבכל אופן צודק הרמב"ם ששיג (בספר המצוות) על בעל הלכות גדולות שמונה מגילה וחנוכה בתוך התרי"ג מצוות, דאף אם נקבל את קל וחומר במובן זה שהוא דאורייתא ממש, אם כן מצוות חנוכה ופורים נכללו בתוך המצוות שאנו עושים זכר לחירותנו ממצרים ואין למנותם למצוות מיוחדות). ולפי זה, כיון שכל הישוב בארץ ישראל היה בסכנת מות ממש, שהגוים שבאו עלינו רצו להכחידנו, התיימרו להשליך את כל היהודים לתוך הים במשך עשרה ימים רח"ל, והיו מוכנים לעשות את זה בכל כחם, וכמו שראינו שעשו עם אלה שהגיעו לידם, טרפו אותם כחיתו טרף, מתוך יסורים נוראים והתעללות שפלה, ה' ינקום דם ישראל, אם כן אירע ביום זה נס כפול, מעבדות לחירות, וכמות לחיים, ועלינו לקבוע את יום זה ליום מועד ושמחה, הלל והודיה, לנורא עליה, על גאולתנו ופדות נפשנו.

ג. עם כל זה נשאר עלינו לברר עוד נקודה אחת, בכדי לסלק על ידי זה, כל ערעור לעצם קביעת מועד על זכר הניסים שנעשו לנו. בתלמוד (שבת יג) "תנו רבנן, מי כתב מגילת תענית? אמרו חנניא בן חזקיה וסיעתו, שהיו מחבבין את הצרות. אמר רבן שמעון בן גמליאל אף אנו מחבבין את הצרות (שנגאלין בהם, והנם חביב עלינו, להזכירן לשבחן של הקדוש ברוך הוא) אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקים (לפי שהן תדירות ואין אנו מספיקין מלעשות יום טוב בכל יום) דבר אחד, אין שוטה נפגע (כלומר אינו מכיר בפגיעו, כך כמה ניסים באים לנו ואין אנו מכירין בהם) דבר אחר, אין בשר המת מרגיש באיזמל (מתוך שהוא בצרה ביותר אינו מרגיש בחיתוך האיזמל, כך מתוך שהורגלנו בצרה אינו מרגיש בו לעשות יום טוב ביום שנגאלין מן הצרה). וכל אלו הדברים מוסבים על הניסים שארעו לפעמים שניצלו מתוך צרה שהיתה אמנם קשה אבל לא כללה את האומה בכללה, וממילא הגאולה מצרה זו לא היתה השפעתה ניכרת על כל חלקי האומה, הצרות היו חלקיות והגאולה מהם לא היתה ניכרת כל כך, עד שהתבטאו "אין בשר המת מרגיש" "אין שוטה נפגע" הנס לא שינה באופן יסודי את חיי העם לטובה, והתכונה לא היתה נרגשת כל כך. אבל בענין שלפנינו שיצאנו מעבדות מדינית לחירות ועצמאות בכל שטחי החיים, והרגשת הגאולה אפפה לא רק את תושבי ארץ ישראל כי אם את כל היהודים הנמצאים בעולם, בבחינת "אף אותנו גאל עמהם", כל יהודי הנמצא בעולם יכול לחזור הביתה, שערי הארץ פתוחים לרוחה, ורבבות יהודים נוהרים אליה, ומיליונים חושבים על זה, מתכנים תכניות ומטכסים עצות, ומחשבים חשבונות להגיע לארץ ישראל, ואין כאן ענין של "אין אנו מספיקין", כי נס כזה לא קורה בכל יום, נס שהוא לא ענין צדדי, אלא המקיף וכולל את היהודים על כל חלקיו ועל כל שכבותיו מקצה העולם ועד קצהו, רוממות קרן ישראל, עצמאותו המדינית הוא מאורע כה כביר ואדיר אשר אי אפשר

למדוד אותו בקנה מדה של מגילת תענית שהוזכרו שם מאורעות וניסים שונים שארעו בימי הבית שני.

ועל ענין של מגילת תענית פסקו בתלמוד (ראש השנה יט) „בטלה מגילת תענית“, ואין החיוב היום לקיים אותם הימים בתור ימי זכרון, ולא עוד אלא שאפשר להבין מתוך דבריהם שלא רצוי לתקן ימים טובים חדשים לזכר מאורעות חזשים, שכך אמרו שם „קמייתא בטול — אחרנייתא מוסיפין? הרי שאם אנו אומרים שבטלה מגילת תענית, ואין חיוב לקיים את הראשונים, אז שוב אין עלינו לתקן חדשים. ועל סמך זה פסק פרי חדש (אורח חיים תצו במנהגי איסור) שאין לתקן ימים טובים חדשים לזכר המאורעות והניסים שארעים היום, וחולק על תשובת מחר"ם אלשקר (סימן מט) הקובע שחיוב על כל בני הקהילה לקיים את הימים שקבעו ליום מועד לזכר הנס, והחיוב חל על בניהם ועל זרעם אחריהם. אכן כפי שבררנו גם דברי הפרי חדש סובבים על המאורעות וניסים צדדים, שאינם מקיפים וכוללים את חיי האומה כולה, כגון אלה שנרשמו במגילת תענית, ועל ענין זה אפשר להגיד „קמייתא בטול — אחרנייתא מוסיפין“, אבל על נסים גדולים ומקיפים של תקומת עצמאות ישראל שבימינו הדומה לפחות למה שאירע בחנוכה ופורים, — ימים טובים אלה לא בטלו אף אחרי ביטלו של מגילת תענית, ולא שייך לומר „קמייתא בטול — אחרנייתא מוסיפין“, על זה לא כוון בעל פרי חדש, כי הנימוקים שלו לא שייכים על ענין שלנו, שהוא דאורייתא מכח הקל וחומר שדרשו חכמים כשקבעו מקרא מגילה, והסכימו בבית דין שלמעלה על ידן כנ"ל.

אמנם גם בגוף דברי הפרי חדש כבר דן הגאון בעל חתם סופר (אורח חיים קסג) וביאר בטוב טעם ודעת שהכוונה שם רק על אלו הימים הכתובים במגילת תענית אשר המאורעות בהם היו בקשר למקדש, וכיון שהמקדש חרב, אי אפשר לחוג את היום שבו נעשה איזה נס למקדש, כיון שאבל הוא לנו היום על חורבן בית קדשנו ותפארתנו, אמנם כשקורה נס להצלת כלל ישראל או קהילה שנמצאת בצרה ויצאת לרוחה, כמו שהיה בכמה קהילות (ראה פורים פרנקפורט, פורים סיצילה, ועוד הרבה כאלה) על ענינים כאלה שפיר יש לקבוע יום מועד לזכר הנס שקרב בו, להודות ולשבח לאדון הכל שעשה לאבותינו ולנו את הניסים האלה. ראה גם בספר חיי אדם כלל קנ"ה.

ד. נשאלה השאלה בבית המדרש; למה לא קבעו יום חג על כיבוש הארץ בימי יהושע ובימי עזרא. כלומר כשנכנסו לארץ בראשונה ובשנייה, לזכר זה לא קבעו יום מועד, ממילא אין לנו לקבוע גם היום זכר לנס של עצמאות ישראל ומלכותו. וגם ידידי הרה"ג ר' משה צבי נריה טיפל בקושיה זו (עתון „הצופה“ ד' אייר תשי"י) ואני חייב להשיב על שאלה זו, אשר לדעתי קושיא מעיקרא ליתא. מה שנוגע לכבוש הארץ בראשונה על ידי יהושע בן נון, הגה יציאת ישראל מעבדות לחירות היתה ביום יציאתם ממצרים, ולזכר זה אנו חוגגים את חג הפסח. מארע זה הביא לעם ישראל את שחרורו מבית עבדים „אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים“, והביאו לידי עצמאות מדינית, להתנחל בארץ הקדש, שכן אמר השם למשה רבינו (שמות ג) „וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ והיא אל ארץ טובה ורחבה... אל מקום הכנעני והחתי והאמורי...“ שתי

המטרות הללו הן אחת, הכוונה היתה להוציאם ממצרים כדי שיתנחלו בארץ אבותם. זו היתה פעולה אחת שהתחילה עם יציאתם ממצרים מבית עבדים ונמשכה עם כניסתם לארץ ישראל. וכך היה הדבר — לולא שגרם החטא. חטא המרגלים שהוציאו דבת הארץ רעה, ונענשו „יום לשנה יום לשנה“ והסתובבו במדבר ארבעים שנה עד תום הדור ההוא, וכמו שאמר משה רבינו לישראל בערבות מואב (דברים א) „ואומר אליכם... ותקרבוני אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו...“ כלומר לולא החטא הזה היו הולכים ישר ממצרים לארץ ישראל, ועצמאותם המדינית היתה נשלמה על ידי כניסתם לארץ. אם כן אין כאן שאלה למה לא קבעו חג על כבוש הארץ בראשונה. קביעת החג היא על המאורע הכביר של עצמאות ישראל, החזרת המלכות לישראל, וזו היתה יציאת מצרים שהיתה צריכה להביא אחריה בהמשכה את כניסתם לארץ וכינון מלכות ישראל שם, רק שגרם החטא ונתאחר זה כמה שנים, אבל אופן החג שנקבע למאורע זה הוא חג הפסח. ובנוגע לעזרא גם כן אין שאלה כלל. וכבר נגע בזה הרה"ג ר' מ. צ. נריה במאמרו הנ"ל. השואלים מתעלמים מן העובדה כי בימי עזרה לא קבלנו עצמאות מדינית, רק כעין אוטונומיה רוחנית־דתית, כעין הצהרת בלפור במובן רחב יותר, עצמאותנו המדינית הוחזרה לנו עם הנצחון שנחלו החשמונאים על היוונים, כמעט מאתיים שנה אחרי זה, גירשו את היוונים טיהרו את ההיכל, וקבעו לזכר המאורע הזה את החנוכה. ואף כי צורת החג נקבעה לזכר הנס שבמנורה, אבל עיקרו של חג הוא על נצחון במלחמה נגד האויבים, החזרת המלכות לישראל, כמו שמבאר הרמב"ם (בפרק שלישי מה' מגילה וחנוכה) וכמו שאנו אומרים בתפילת „על הניסים“. ה. וישנה עוד שאלה, לא פחות חשובה מן הקודמות, ולכן עלינו לטפל גם בזה ולברר אותה. רבים השואלים, האם אמנם עלינו להרגיש את יום העצמאות כיום שמחה, אחרי אשר חלק גדול מן צבור התושבים — וכתוצאה מזה — חלק המכריע של מנהיגי המדינה המה חילוניים, שפרקו מעליהם עול תורה ומצווה, ושאיפתם היא להגהיג משטר חילוני במדינה, העומד בניגוד וסתירה גמורה לתורת ישראל חוקית משפטית, מנהגיה, נימוסיה ומסורתיה. וכמה עלינו ללחוץ על כל צעד ועל כדי שנוכל להרגיש קצת רוח תורה ויהדות, לחנך את בנינו לתורה ומצוות, לקיים בעצמנו ולהמשיך את דרך הקדש שעליה מסרנו את נפשנו מאות בשנים בארצות הגלות, באנו באש ובמים עבודה, הכי עלינו לשמוח על כינון מלכות ישראל, אם חלק גדול ממנהיגיה אין להם שום זיקה חיובית לרוח התורה ומצוותיה? עלינו לטפל בשאלה זו היות כי היא מבוססת על עובדות שאין אנחנו יכולים להכחישם — הלואי שיבא זמן ונוכל להכחישם. ואם גם לבנו כואב ורואג עבור הירידה הרוחנית שעדים אנו לה בתקופתנו, ולבי אומר לי, שלא רק אנו, כי אם גם אלה אשר טפחו וגדלו את הרוח הזו, אלה אשר ידם במעל הזה, להרחיק את בני ישראל ממקורות הקדושה של תורת ישראל, ופטמו את מוחם בתרבות זרה, גם אלה לבם כואב על המצב השורר כהיום גם אלה לא חשבו על התוצאות שתבאנה אחרי מעשיהם, ועכשיו הם רואים כי החטיאו את המטרה, ואף אם אין בהם האומץ לגלות את זה בפומבי כדי לתקן את מעשיהם, יודעים הם כי אין יסוד רוחני איתן תחת רגליהם, אשר מלבדו אי אפשר לחשוב על ביסוסה של מדינת ישראל. ובכל זאת אין זה מספיק את ערך הנס הגדול.

הנס קרה. ועלינו מוטל החוב — כפי שביררנו למעלה — לקבוע יום מועד לזכר
הנס הגדול של החזרת עטרת המלכות לישראל. ועכשיו עלינו מוטל הדבר לתת
הוכן רוחני רוח תורה ודעת ויראת השם בתוכה. ואל לנו להתייאש. ישנה
האפשרות עוד להחזיר בתשובה שלימה את המוני ישראל. היו תקופות קשות
מבחינה רוחנית גם לפנינו בישראל, ובכל זאת הצליחו נביאי ישראל, חכמי
וכנהיגיו להחזיר את העם למוטב. היתה תקופה אשר נביא השם התאונן
(מלכים א יט) „קנא קנאתי לה' אלקי ישראל, כי עזבו בריתך בני ישראל,
את מזבחותיך הרסו, ואת נביאיך הרגו בחרב, ואותר אני לבדי, ויבקשו את
נפשי לקחתה“, היתה תקופה בימי ינאי המלך אשר הרשעים הרגו את חכמי
ישראל (קדושין סו) והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר
את התורה ליושנה“, גם בתקופתנו אנו, אשר שכלנו בשואה האיומה באירופה
את מיטב כוחותינו הרוחניים, את האוצרות הגדולים של מרכזי התורה והיהדות
הנאמנה, את מרבית גדולי התורה חכמיה, עסקניה, ונשארנו רק מעט מהרבה,
ובכל זאת יש לנו תקוה שבכחות גדולים ובמסירות נפש למען כבוד שמו הגדול,
נצליח להכניס את אור התורה לתוך המבואות האפילות, להחדיר לתוך הנשמות
הנדחות, כפי מה שאמרו חכמים (בספרי) על הפסוק „השקיפה ממעון קדשיך
מן השמים וברך את עמך ישראל... עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה
שעליך לעשות“, עלינו לדעת היום, הקדוש ברוך עשה לנו את הישועה הגדולה,
הוא עשה מה שמוטל עליו כביכול, עלינו לעשות מה שמוטל עלינו —
„הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים“, עלינו לתת פרסום גדול לניסי השם
ונפלאותיו שעשה בימינו לעינינו, להחדיר הכרה זו בתוך תושבי מדינתנו, ולקרב
אותם על ידי זה להיהדות השלימה, ונוכה להתגשמות יעודי הנביא (תגי ב)
גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון אמר ה'
צבאות, ובמקום הזה אתן שלום נאום ה' צבאות!